

ISSN: 2181-4066

DOI Journal 10.56017/2181-4066

# JOPAPS

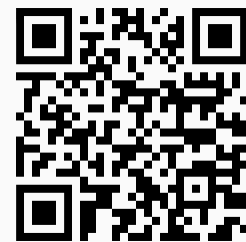


## JOURNAL OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

*Volume 1, Issue 5*

ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ  
ИССЛЕДОВАНИЯ



IMFAKTOR  
PAGES

MAY | 2023

ISSN: 2181-4066  
DOI Journal 10.56017/2181-4066

# ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

I-ЖИЛД, 5-СОҢ

## ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-5

## PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-5

ТОШКЕНТ - 2023

# ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ | PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

№ 5 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.56017/2181-4066-2023-5>

## Бош муҳаррир:

Нишонова З. – психология фанлари доктори, профессор

## Масъул муҳаррир:

Давлатов О. Ғ. – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори

## Таҳририят аъзолари:

Абдужаббарова М. – педагогика фанлари номзоди, доцент  
Абдурахимов Қ. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори  
Акмалов А. – педагогика фанлари номзоди, доценти  
Акрамова Ш. – педагогика фанлари доктори, профессор  
Алиев М. – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори  
Джураев Д. – педагогика фанлари доктори  
Душанов Р. – психология фанлари номзоди, доценти  
Негматовна Г. – педагогика фанлари номзоди, доцент  
Разакова Р. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори  
Тожибоева Г. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори  
Тожибоева Г. – психология фанлари бўйича фалсафа доктори  
Тўйчиева С. – психология фанлари номзоди, доцент

Мазкур фанлараро илмий-амалий журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2022 йил 22 декабрь куни № 054834-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Саҳифаловчи\Page Maker\Верстка: Абдурахмон Хасанов

Таҳририят манзили: <https://imfaktor.uz>, 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2/27-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55, E-mail: [tahririyat@imfaktor.uz](mailto:tahririyat@imfaktor.uz)

© IMFAKTOR Pages, 2023 йил.

© Муаллифлар жамоаси, 2023 йил.

# ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ | PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

*Психология фанлари*

**QURBONOVA Saida Miralimjanovna**

*Farg‘ona davlat universiteti*

*Sirtqi bo‘lim, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi*

*o‘qituvchisi*

**RAXMATJONOV Shoxjahon Dilshodbek o‘g‘li**

*Farg‘ona davlat universiteti*

*Sirtqi bo‘lim, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi*

*o‘qituvchisi*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7954412>

## **MAMLAKATIMIZ PSIXOLOGLARI ISHLARIDA SHAXSLARARO MUNOSABATDA MUOMALA MUAMMOSINING TALQINI**

### **ANNOTATSIYA**

Mazkur maqola Mamlakatimiz psixologlari ishlarida shaxslararo munosabatda muomala muammosining talqini bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarning tavsiyalari ifodalangan. Shuningdek, maqolada mazkur masala yuzasidan muallif tomonidan shakllantirilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ham o‘z ifodasini topgan.

**Kalit so‘zlar:** adekvat, ideya, intellekt, ideolog, xotira, tafakkur.

**КУРБАНОВА Саида Миралимжановна**

*Ферганский государственный университет*

*Заочное отделение, кафедра социально-гуманитарных наук*

*учитель*

**РАХМАТЖАНОВ Шохджахан Дилшодбек оглы**

*Ферганский государственный университет*

*Заочное отделение, кафедра социально-гуманитарных наук*

*учитель*

## **ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРОБЛЕМЫ ТРАНСАКЦИИ В МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЯХ В РАБОТАХ ПСИХОЛОГОВ НАШЕЙ СТРАНЫ**

### **АННОТАЦИЯ**

В данной статье представлены рекомендации научных исследований по трактовке проблемы межличностных отношений в работе психологов нашей страны. Статья также содержит научное предложение и практические рекомендации, сформулированные автором по данному вопросу.

**Ключевые слова:** адекватность, идея, интеллект, идеолог, память, мышление.

**KURBANOVA Saida Miralimjanovna**

*Fergana State University*

*Correspondence Department, Department of social and humanities teacher*

**RAKHMATZHONOV Shakhshuman Dilshodbek ugli**

*Fergana State University*

*Correspondence Department, Department of social and humanities teacher*

## **INTERPRETATION OF THE PROBLEM OF TRANSACTION IN INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN THE WORKS OF OUR COUNTRY'S PSYCHOLOGISTS**

### **ANNOTATION**

This article presents the recommendations of scientific studies on the interpretation of the problem of interpersonal relations in the work of psychologists of our country. The article also contains the scientific proposal and practical recommendations formulated by the author on this issue.

**Kalit soʻzlar:** adequate, idea, intellect, ideologue, memory, thinking.

Mamlakatimiz psixologiyasida muomala muammosining oʻrganilishi shu sohada ishlar olib borilganligidan darak beradi. Shuningdek, Respublikamiz psixologlaridan M.G.Davletshin, E.Gʻoziev, N.P.Anikeeva, N.Safoev kabilar muloqot muammosini turli tomondan yoritib berganlar. Jumladan, professor E. Gʻoziev "Muomala psixologiyasi" oʻquv qoʻllanmasida muloqotning barcha qirralarini nazariy tomondan ochib berishga harakat qilgan. Professor M.G.Davletshin ham "Umumiy psixologiya" oʻquv qoʻllanmasida muloqotni kishilarda qanday shakllanishi haqida fikrlar bildirgan.

E.Gʻ.Gʻoziev "Muomala psixologiyasi" kitobida shunday deydi, "shaxslararo munosabatlar maromi, odamlarning oʻzaro bir – birlarini tushunishi, oʻzaro hurmat, hamdardlik evaziga toʻgʻri (adekvat) aks ettirish yuzaga keladi, individual moʻljal ijtimoiy maqsad qaror topishiga, qiymat kasb etishiga xizmat qiladi." Muomala masalasini oʻrganish orqali professor E.Gʻoziev muomalaning oʻziga xos boʻlgan milliy tomonlarini ham koʻzdan qochirmaydi. Muomalada millatga xos boʻlgan urf – odatlar va anʼanalarning xam oʻrni borligi koʻrsatib oʻtiladi [1].

Shaxslararo munosabat muammosi bilan shugʻullangan Oʻzbekistonlik koʻplab boshqa fan egalarini ham koʻrsatish mumkin. Lekin aynan psixologiya sohasida bu masala yanada koʻproq izlanishni talab qiladi. Chunki olib borilayotgan islohatlar va ularning hayotga tadbiiq qilinishi ham aynan shaxslararo munosabatlarda yuz beradi.

Shaxsning taraqqiyotida shaxslararo munosabat va uning psixologik asoslarini paydo boʻlishi, bu jarayonni shakllanishiga muhitning taʼsiri nihoyatda katta ekanligini professor Abdurahmanov F.R. oʻzining "Pedagogik sotsiologiya" kitobida koʻrsatib oʻtadi. Muallif insonlarni ijtimoiylashuvida muhit va unga taʼsir etuvchi omillarni koʻrsatib oʻtish bilan yoshlarni tarbiyasida muloqot yuz beradigan sharoit va undagi asosiy mazmun juda katta ahamiyatli jarayon ekanligini koʻrsatib oʻtadi. Haqiqatda ham shaxsni oʻzaro munosabatini sodir boʻlishida, undagi psixologik jarayonlarni toʻgʻri tushinishda sharoitning oʻrni juda kattaligini olim koʻrsatib oʻtadi. Bu esa oʻziga hos diqqatga sazovorligini bildiradi. Insonda sodir boʻluvchi shaxslararo munosabat oʻzida koʻpgina jarayonlarni olib yurishi, ularni tarbiyalanishi, taʼlim olishi, oʻzaro munosabatlarni shakllanishiga taʼsir etishini koʻrishimiz mumkin. Ijtimoiylashib borayotgan insondagi oʻzaro muloqot oʻziga yarasha boyib borib inson ehtiyoj va manfaatlarida aks etadi [2].

Oʻtgan ajdodlarimiz yosh psixologiyasining muammolarini izchil va atroflicha, muayyan yoʻnalishda, maʼlum kontseptsiya asosida oʻrganmagan boʻlsalar ham, allomalarning asarlarida mazkur holatlarnng aks etishi, namoyon boʻlishi, 21 rivojlanishn va oʻzgarishlari toʻgʻrisida qimmatli fikrlar bildirilgan.

Bular to'rt xil manbalarda uchraydi.

Ularning biri – xalq ijodiyoti: rivoyatlar, maqollar, matallar va masallar;

Ikkinchisi – maxsus ijodkor kishilar (hatto, hukmdorlar) muayyan shaxsga bag'ishlab yozgan o'g'it-nasihati va hikoyatlar;

Uchinchisi – qomusiy, O'rta Osiyo mutafakkirlarining ilmiy-nazariy qarashlari;

To'rtinchisi – turli davrlarda ijod qilgan shoir va yozuvchilar ijodining mahsullari, ya'ni badiiy asarlardir [3].

Ibn Sinoning 5 tomlik «Tib qonunlari» asarida organizmning tuzilishi, undagi nervlar va nerv yo'llari, fiziologik jarayonlar bilan borliq psixik jarayonlar haqida ancha muhim ma'lumotlar bor. Uning «Odob haqida» risolasi ham inson shaxsini shakllantirish to'g'risidagi jiddiy asardir.

Yusuf Xos Xojibning «Qutadg'u bilig» asaridagi bosh masalalardan biri komil insonni tarbiyalashdir. Adib o'z asarida eng komil, jamiyatning o'sha davrdagi talabalariga javob bera oladigan insonni qanday tasavvur qilgan bo'lsa, shu asosda o'z printsiplarini bo'yon etadi. A. Jomiyning «Bahoriston», «Xiradnomai Iskandariy», «Tuhfatul ahror», «Silsilatuz zahob» va boshqa asarlarida ilm-ma'rifat, ta'lim-tarbiya, kasb-hunar, o'rganish, yaxshi xislatlar va odoblilik haqidagi fikrlar ifodalangan.

Davoniy o'zining «Ahloqi Jaloliy» nomli asarida insoniy fazilatlari to'rtta bo'ladi va bular donolik, adolat, shijoat va iffatdir. Shoir, ayniqsa donolik fazilatini 22 chuqur tahlil qiladi. Uningcha, inson o'zining aqliy qobiliyati va aqliy iste'dodini tarbiyalash uchun zukko, zehni, fahm-farosatli bo'lishi va bilimlarni tez egallashi lozim [4].

A. Navoiyning «Xazoyinul maoniy», «Mahbubul qulub» va boshqa asarlarida yetuk, barkamol insonning ahloqi, ma'naviyati, odamlarga munosabati, iste'dodi va qobiliyati to'g'risida qimmatli mulohazalar yuritilgan. Ana shu psixologik kategoriyalar ijtimoiy adolat qaror topishi uchun muhimahamiatga ega ekani ta'kidlangan. Shuningdek, Navoiy asarlarida shaxsning kamol topishida otaonaning roli, ayollarning iffatligi, insonlarning kamtarligi masalalari alohida o'rin egallaydi. Navoiy «Xamsa»sining har bir dostonida bukilmas iroda, irodaviy sifatlar, qat'iyalilik, shijoat, insonparvarlik tuyg'ulari, ijodiy hayolot, insonning murakkab ichki kechinmalari mohirona yoritilgan.

Yuqoridagilardan tashqari, Bobur, Farog'iy, Majlisiy, Mashrab, Gulxaniy, Nodira, Uvaysiy, Muqimiy, Furqat, Bedil, Zavqiy, Hamza, Avloniy va boshqalarning yoshlar tarbiyasiga, axloq-odob, fe'l-atvor, oilaviy hayot masalalariga, shaxslararo munosabatlarga doir qarashlari ham turli janrlardagi asarlarda ravon va ixcham bayon qilib berilgan.

XVII asrdan boshlab to bizning davrgacha ikki oqim ya'ni, falsafa va psixologiya o'rtasida ruhiy taraqqiyot omillari yuzasidan keskin tortishuvlar boradi: Birinchi oqim psixik o'sishni butunlay «tug'ma ideyalar»belgilaydi deydi. Ikkinchi okim psixik o'sishni butunlay muhitga va turmush tajribasiga bog'liq deydi [5].

«Tug'ma ideyalar» degan nazariyaning namoyondasi Dekart (1596-1650) edi. Uning fikricha, tug'ma ideya intellektda boshlang'ich xolatda bo'ladi. Bu ideyalar moyillik sifatida «tug'ma» bo'lib, faqat keyinchalik to'la anglanguncha asta-sekin taraqqiy etadi. Keyinchalik bu nazariya falsafa doirasidan chiqib, burjuaziya ideologlari tomonidan keng foydalana boshlandi. Italyan antropologi va kriminalisti Lombrozo (1836-1909) burjuaziyani oqlab, qashshoq halqda jinoyat qilishga moyillik bor, ya'ni jinoyatchi ota-onadan jinoyatchi bolalar tug'iladi deb davvo qiladi. Bu ideologlar mustamlakachilik, 23 bosqinchilikni oqlab, mazlum halqlar, ayniqsa qora tanli halqlarni xudoning o'zi oq tanli kishilarga tobe qilib yaratgan deb davvo qiladilar. Nemis-fashistlarning irqchilik nazariyasi AQSHda ham ildiz otdi.

Sharq va Garb madaniyati ta'sirida inson ruhiyati bilan bog'liq qator og'zaki va yozma, amaliy va ilmiy asarlarda paydo bo'la boshladi [6].

Dastlabki pedagogik-psixologik mazmundagi asarlar XVII-XVIII asrlarda diniy,ahloqiy negizda yozilgan edi. XVIII asrdan boshlab bolalar psixologiyasi bo'yicha muayyan tartibga, yo'nalishga va uslubga ega bo'lgan ilmiy fikrlar vujudga keladi.

Rus tarixchisi V. N. Tatishchev (1686-1750) ning «Fanlar va bilim yurtlarining foydasi to'g'risida suhbat» kitobida fanlarning tasnifi, bilimlarni egallash zarurligi, tilning xosiyati, yozuvning ahamiyati, yosh davrlarining xususiyati nuqtai nazardan bayon qilingan. N. I. Novikov (1744-1818) bashariyat farovonligini ko'zlab yoshlar bolalar o'rtasida foydali bilimlarni keng yoyish uchun ularni o'ziga xos yo'sinda tarbiyalash kerakligi g'oyasini ilgari suradi. Uning asarlarida insonning kamoloti uchun tafakkur, xotira, ahloq, his-tuyg'u va taqlidchanlik alohida ahamiyat kasb etadi.

Shaxslararo ta'sir haqida gap ketganda, o'qituvchi obro'yining roli haqida ham aytish lozim. Chunki, obro'li odam doimo o'sha obro' qozongan guruhida o'z mavqeiga va ta'siriga ega bo'ladi. Shaxs obro'yi uning boshqa shaxslarga irodaviy va emotsional ta'sir ko'rsata olish qobiliyatidir. Ma'lumki, obro' amal yoki hayotiy tajriba bilangina orttirilmay, uning haqiqiy asosi - shaxsning odamlar bilan to'g'ri munosabati, undagi odamiylik xislatlarining, boshqa ijobiy xislatlarining uyg'unlashuvidadir. Psixologik obro' - ta'sir ko'rsatishning eng muhim mezonidir [7].

O'rta Osiyoda yashab, ijod qilgan buyuk ajdodlarimiz psixologik nuqtai nazardan muomala muammosi bilan bevosita shug'ullanmagan bo'lsalarda, biroq shaxslararo munosabatlarda uning o'zni, ahamiyati masalasiga alohida etibor qaratganlar. Bu borada ular ustoz bilan shogird yoki shaxs bilan inson ta'limiy-tarbiyaviy munosabatlarda muomalaning ahamiyati, maromi, ularning o'zaro bir-birlarini tushunish, insonni inson tomonidan idrok qilish, bu jarayonda nutqning etakchiligi ustuvorligi yuzasidan bir qator ibratli fikr-mulohazalar qoldirganlar. Bu asnoda muallimning shaxsiy fazilatlarini, kasbiy mahorati, donishmandligi to'g'risida hikmatli fikrlarni va istiqboli porloq milliy va umuminsoniy g'oyalarni ilgari surganlar, tavsiflab hamda izohlab berganlar.

## IQTIBOSLAR/ЧОСКИ/REFERENCES

1. Rakhmatjonov Shokhjahan Dilshodbek o‘g‘li. (2022, January 23). THE ROLE OF PHYSICAL CULTURE IN PROVIDING THE PSYCHOLOGICAL HEALTH OF THE ATHLETE. INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION, Canada.
2. Raxmatjonov Shoxjahon Dilshodbek o‘g‘li. (2022). SPORTCHI PSIXOLOGIK SALOMATLIGIGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(11), 117–121.
3. Qurbonova, S. (2022). KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARDA AQLIY INTELLEKTNING RIVOJLANISHI. *Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture*, 2(12), 73-79.
4. Қурбонова, С. (2022). ПСИХОЛОГИЯНИ ЎҚИТИШГА ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАТБИҚ ЭТИШ. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 2(17), 191-194.
5. Qurbonova, S. (2022, June). ON THE ANALYSIS OF LEXICAL UNITS IN PSYCHOLINGUISTICS. In *International Conference on Research Identity, Value and Ethics* (pp. 512-513).
6. Miralimjanovna, Q. S. (2022). О ‘SMIRLIK DAVRIDA TURLI XIL QATLAMGA EGA BOLGANLARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Gospodarka i Innowacje.*, 30, 39-44.
7. Noxida, D., & Saida, Q. (2022). TALABA QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING ETNOPSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(11), 309-314.

ISSN: 2181-4066  
DOI Journal 10.56017/2181-4066

# ПЕДАГОГИК ВА ПСИХОЛОГИК ТАДҚИҚОТЛАР

I-ЖИЛД, 5-СОН

ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ И ПЕДАГОГИЧЕСКИХ  
ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ-I, НОМЕР-5

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL STUDIES

VOLUME-I, ISSUE-5

«Педагогик ва психологик тадқиқотлар» электрон журнали 2022 йил 22 декабрь куни № 054834-сонли гувоҳнома билан оммавий ахборот воситаси сифатида давлат рўйхатидан ўтказилган.

Муассис: «IMFAKTOR Pages» масъулияти чекланган жамияти.

Таҳририят манзили: 100152, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, “Ватан” МФЙ, Чилонзор 24-мавзеси, 2-уй.

Телефон номер: +99894-410 11 55

Эл. почта: [tahririyat@imfaktor.uz](mailto:tahririyat@imfaktor.uz)

Веб-сайт: [www.imfaktor.uz](http://www.imfaktor.uz)